
بسم الله الرحمن الرحيم

شرح جامع و نمونه سوالات

مجموعه دروس تخصصی (مالیه بین الملل)

«علوم اقتصادی»

مولف: کیوان شهاب لواسانی

انتشارات ارشد

پیشگفتار ناشر

خداوند بزرگ را شاکریم که فرصتی عنایت فرمود تا بتوانیم قدمی در جهت گسترش علم و فرهنگ کشور عزیزمان برداریم و مسیری هموار را در اختیار مخاطبان و داوطلبان علاقمند به ادامه تحصیل قرار دهیم. از آنجائی که درحوزه کتاب‌های درسی و کمک درسی کارشناسی ارشد کتاب‌های زیادی به رشته تحریر در آمده است با این حال وجود یک مجموعه جامع، دقیق، کامل و دارای رفرنس(منابع) مستند احساس می‌شود.

همیشه دغدغه داشتیم که ای کاش می‌شد تمامی منابع پراکنده و گاهاً دست نایافتنی کنکور در یک مجموعه به گونه‌ای جذاب و شیوا آماده می‌شد و همچنین سوالات دوره‌های قبل کنکور نیز به گونه‌ای تشریحی پاسخ داده می شدند، که خدشه‌ای بر آنها وارد نشود و خیال داوطلبان عزیز آنقدر آسوده باشد که اطلاعات مندرج در پاسخنامه‌ها را برای بهره‌گیری در آزمون خود بکار گیرند. این کار با یاری خداوند بزرگ و همکاری نخبه‌ترین دانشجویان و اساتید کشور در انتشارات ارشد هماهنگ گردید و در تمامی مقاطع تحصیلی از کاردانی به کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در حوزهٔ آزمون‌های سراسری – آزاد و پیام نور بسته‌های آموزشی شامل کتاب‌های بانک سوالات و کتاب‌های شرح جامع درس آماده گردید. در تهیه مجموعه‌های فوق‌الذکر از فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد و دکتری که حائز رتبه‌های تک رقمی کنکور می‌باشند، استفاده کرده‌ایم، تا شما عزیزان بتوانید در راستای افزایش توان علمی خود در جهت نیل به مقصود خویش نایل آیید. بدون تردید می‌توان گفت که برای اولین بار در نظام آموزشی کشور مجموعه‌ای به این سبک عرضه می‌شود که در کیفیت و کمیت بی‌نظیر بوده و تمامی نیازهای دانشجویان و داوطلبان عزیز را پوشش می‌دهد. امید است که استفاده از این مجموعه عزیزان را در جهت موفقیت در آزمون یاری رسانده باشد. در پایان لازم به ذکر است که بی نقصی محض از آن خداوند متعال می‌باشد، بنا براین از تمامی خوانندگان و داوطلبان عزیز خواهشمندیم نظرات سازنده خود را در مورد این کتاب به سایت انتشارات ارشد اعلام نمایند تا ما را در جهت هر چه بهتر آماده کردن این محصولات یاری رسانند.

با تشکر

ناشـــــر

www.arshadbook. ir

پیشگفتار مولف

خداوند متعال را شاکرم که لطف خویش را بر این بنده حقیر ارزانی داشت تا اینکه بتوانم کتاب «مالیه بین‌الملل» را برای دانشجویان کشور عزیزمان ایران عرضه نمایم. با توجه به اصرار و پافشاریهای انتشارات ارشد مبنی بر اینکه این کتاب حتماً باید در نمایشگاه کتاب سال ۱۳۸۹ عرضه شود، ولی با این وجود به نظر می‌رسد که کتاب مالیه بین‌الملل عرضه شده، منبعی مناسب و غنی برای آزمونهای کارشناسی ارشد علوم اقتصادی باشد، هر چند این کتاب می‌تواند به عنوان یک متن درسی برای درس مالیه بین‌الملل در مقطع کارشناسی یا کارشناسی ارشد علوم اقتصادی به ارزش ۳ واحدی درسی نیز مورد استفاده قرار گیرد. جهت اعتماد بیشتر به این کتاب در پایان این پیشگفتار بخشی از رزومه خود را آورده‌ام.

در پایان از زحمات همسر عزیزم سرکار خانم زهره اکبری که با دقت فراوان کار ویراستاری کتاب مذکور را بر عهده داشته‌اند کمال تشکر و قدردانی را دارم و از کلیه دانشجویان محترم خواهشمندم که ایرادات این کتاب را به اینجانب متذکر شوند. ضمناً با توجه به پراکندگی سئوالات انتهای فصل، پیشنهاد می‌شود که دانشجویان محترم ابتدا کل کتاب را به دقت مطالعه نموده و سپس به سئوالات طرح شده پاسخ دهند.

بخشی از رزومه مؤلف کتاب آقای کیوان شهاب لواسانی

۱- کسب رتبه اول مقطع کارشناسی علوم اقتصادی با گرایش پول و بانکداری با معدل ۱۹/۲۵
۲- کسب رتبه سوم مقطع کارشناسی ارشد در دانشگاه تهران در رشته اقتصاد با گرایش انرژی با معدل ۱۹/۱۰
۳- رتبه اول آزمون کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی در رشته علوم اقتصادی در سال ۱۳۸۶
۴- دستیار دکتر عبدلی در دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران در زمینه تدریس بازیها از سال ۱۳۸۷ تا به حال
۵- چاپ یک مقاله علمی با عنوان «رشد نامتوازن و توسعه نیافتگی در اقتصاد ایران» فصلنامه علمی دانش پژوهان ۱۳۸۷
۶- کارشناس مدیریت تحقیقات و برنامه‌ریزی بانک سامان
۷- تألیف کتاب در دست چاپ با عنوان «اقتصاد مسکن در ایران» ۱۳۸۹

با تشکر کیوان شهاب لواسانی
کارشناس ارشد اقتصاد انرژی دانشگاه تهران
اردیبهشت ۸۹
e-mail: keyvanshahab@ut.ac.ir
keyvan.shahab11@gmail.com

فهرست مطالب

عنوان **صفحه**

پیشگفتار ناشر ۳
پیشگفتار مولف ۴

فصل اول: حساب تراز پرداخت‌ها

مقدمه ۱۱
بدهکاران و بستانکاران در حسابداری تراز پرداخت‌ها (اصول حسابداری تراز پرداخت‌ها) ۱۵
دیدگاه تسویه رسمی official settlements balance ۱۸
روش دوم در حسابداری تراز پرداخت‌ها ۲۰
ترازهای حسابداری ۲۱

فصل دوم: بازار ارز و نرخ ارز

مقدمه ۲۷
عملکرد بازارهای ارز ۲۷
تعریف نرخ ارز اسمی ۲۸
منابع تقاضای ارز و عرضه ارز ۲۹
نمودارهای مربوط به تقاضای ارز ۳۰
منابع عرضه ارز و نمودار عرضه ارز ۳۱
بازار ارز و تقاطع منحنی‌های تقاضا و عرضه ارز ۳۲
نرخ‌های ارز و معیارهای (شاخص‌های) اندازه‌گیری نرخ ارز ۳۴
نرخ ارز اسمی ۳۴
نرخ ارز مؤثر ۳۶
معایب و نکات قابل توجه در حین استفاده از شاخص نرخ ارز مؤثر EER ۴۰
نرخ ارز مؤثر اسمی ۴۲
نرخ ارز واقعی RER: ۴۲
نرخ ارز واقعی تعادلی (ERER) ۴۵
نظریه برابری قدرت خرید (PPP) ۴۷
نظریه کلی برابری قدرت خرید و نکات قابل توجه آن ۵۵
شاخص نرخ ارز مؤثر واقعی REER ۵۷
آربیتراژ ۶۱
خطر مبادله ۶۳
اسپکولاسیون یا سفته بازی ۶۵

عنوان **صفحه**

مبادله سلف ۶۷
برابری نرخ‌های بهره بدون پوشش ریسک ۶۹
برابری نرخ‌های بهره با پوشش ریسک ۶۹
آربیتراژ بهره غیر پوششی ۷۰
تست‌های آخر فصل ۷۶
پاسخ تست‌های آخر فصل ۸۰

فصل سوم: بازار ارز و مکانیزم تعدیل قیمت

ثبات در بازار ارز ۸۷
منحنی‌های تقاضا و عرضه ارز ۹۰
چگونگی استخراج منحنی تقاضای ارز یک رهیافت نموداری و ریاضی ۹۳
شرایط مارشال – لرنر برای بررسی ثبات یا عدم ثبات دربازار ارز ۹۶
استخراج شرایط مارشال – لرنر یک رهیافت ریاضی ۹۷
استاندارد بین الملل طلا ۱۰۲
برابری طلا ۱۰۳
آربیتراژ طلا ومکانیزم جریان پول مسکوک ۱۰۳
آربیتراژ طلا و ثبات نرخ برابری ۱۰۳
اثرات هزینه حمل و نقل ۱۰۴
جریان طلا و عدم تعادل در تراز پرداختها ۱۰۴
تعدیل تراز پرداختها دراستاندارد بین المللی طلا ۱۰۵
تجربه واقعی استاندارد طلا ۱۰۷
افول استاندارد طلا ۱۰۷

فصل چهارم: سیاستهای اقتصادی و چگونگی تعدیل تراز پرداختها در اقتصاد باز با وجود سیستم نرخ ارز ثابت و شناور

مقدمه ۱۱۱
علت نزولی بودن منحنی IS در فضای (r و y) ۱۱۱
منحنی LM ۱۱۲
استخراج جبری منحنی LM ۱۱۳
بررسی شیب منحنی LM ۱۱۴
تحلیل اقتصاد چهار بخشی یا اقتصاد باز ۱۱۴
ارتباط صادرات و واردات با نرخ ارز ۱۱۵
محاسبه تولید y تعادلی به صورت جبری ۱۱۶
ضرایب تکاثری در اقتصاد باز ۱۱۷
تعمیم یافته مدل IS-LM برای اقتصاد باز ۱۱۷
تراز پرداختها یا منحنی BP ۱۱۹
رابطه تراز پرداختها و بازار ارز ۱۲۰
تعادل تراز پرداختها و منحنی BP (یا Bop) ۱۲۱
تابع NCIN ۱۲۲
استخراج جبری منحنی BP یا Bop ۱۲۳

عنوان **صفحه**

بررسی وضعیت نقاط خارج از منحنی BP ۱۲۳
بررسی شیب منحنی BP (یا Bop) ۱۲۴
حالتهای خاص منحنی BP ۱۲۴
تعادل همزمان در بازار کالا و پول و تراز پرداختها ۱۲۶
انواع سیستمهای ارزی ۱۲۷
چگونگی تعدیل تراز پرداختها در سیستم نرخ ارز ثابت ۱۲۸
چگونگی تعدیل تراز پرداختها در سیستم نرخ ارز شناور ۱۲۸
بررسی کارایی سیاستهای پولی و مالی در سیستم نرخ ارز ثابت ۱۲۹
بررسی کارایی سیاست مالی در سیستم نرخ ارز ثابت در حالت تحرک ناقص سرمایه یا BP صعودی ۱۳۱
بررسی کارایی سیاست مالی در سیستم نرخ ارز ثابت در حالت عدم تحرک سرمایه BP صعودی ۱۳۲
بررسی کارایی سیاست‌های پولی و مالی در سیستم نرخ ارز شناور ۱۳۳
بررسی کارایی سیاست پولی در سیستم نرخ ارز شناور با عدم وجود تحرک سرمایه یا BP صعودی ۱۳۴
بررسی کارایی اعمال سیاست مالی در سیستم نرخ ارز شناور در حالت تحرک ناقص سرمایه یا BP صعودی ۱۳۵
واکنشهای خارجی و ضریب فزاینده (فرایند ضریب تکاثری) ۱۳۷
تست‌های آخر فصل ۱۴۰
پاسخ تست‌های آخر فصل ۱۴۴

فصل پنجم: انواع نگرشها راجع به تراز پرداختها و نرخ ارز و مدلهای مربوط به آنها

نگرش پولی به تراز پرداختها ۱۵۳
عرضه پول ۱۵۵
تقاضای پول ۱۵۶
تعادل پولی و تراز پرداختها ۱۵۷
نگرش پولی به نرخ ارز ۱۶۱
نگرش بازار داراییها به تراز پرداختها و نرخ ارز مدل موازنه پورتفولیو ۱۷۱
۱) تقاضای دارایی‌ها ۱۷۲
۲) موازنه اوراق بهادار ۱۷۶
۳)تعدیل اوراق بهادار ۱۷۷
نکات تکمیلی در مورد مدل موازنه پورتفولیو و مدل بازار دارایی‌ها ۱۸۱
مدل موازنه پورتفولیو ۱۸۱
مدل بازار داراییها ۱۸۴
خطای نرخ ارز (بیش از حد برآورد شدن نرخ ارز) ۱۸۴
فروض اصلی مدل دورنبوش ۱۸۵
منحنی AA ۱۸۶
پویایی های نرخ ارز ۱۸۹
منحنی j ۱۹۲
مدل جذب (روش جذب) در تحلیل تراز پرداختها و نرخ ارز ۱۹۵
روش کششها در تحلیل تراز پرداختها و نرخ ارز ۱۹۸

عنوان **صفحه**

فصل ششم: سیاستها و روشهای تعدیل تراز پرداختها در اقتصاد کلان باز و تحلیل نمودار سوآن

مقدمه ۲۰۳
تعدیل به وسیله نرخ ارز و برخی از مشکلات ۲۰۵
وضعیت مارشال- لرنر ۲۰۹
ارتباط بین بخش داخلی و خارجی ۲۱۶
موازنه اقتصاد کلان ۲۱۷
موازنه اقتصاد خرد ۲۱۸
مدیریت اقتصادی سیاست گذاری ۲۱۹
هدفها، ابزارها، و سیاست اقتصادی در یک مدل دو ابزار، دو هدف ۲۱۹
اثر بخشی سیاست اقتصادی تحت مفروضات متفاوت تحرک سرمایه ۲۲۹
سیاست مالی تحت نرخهای ثابت ۲۳۲
سیاست پولی تحت نرخهای ارز ثابت ۲۳۴
تغییر مخارج تحت نظام نرخ ثابت ۲۳۶
تأثیرات درآمد همراه با تغییرات نرخ ارز جهت توازن داخلی و خارجی ۲۳۸
مشکل توازن داخلی و خارجی و نمودار سوآن ۲۴۵
نقش پول ۲۴۷
نمودار سوآن و توضیحات تکمیلی آن ۲۴۸
نقش جریانات کوتاه مدت سرمایه در تعدیل ۲۵۰
۱- حالت نظام نرخ ارز ثابت ۲۵۰
۲- حالت نظام نرخ ارز شناور ۲۵۱
جریان کوتاه مدت سرمایه در اقتصادهای کنترل شده (مدل مید) ۲۵۱
توازن خارجی و داخلی با استفاده از سیاست‌های تغییر هزینه و تبدیل هزینه ۲۵۳
توازن خارجی و داخلی با استفاده از سیاست‌های پولی و مالی ۲۵۶
مؤثر بودن سیاست‌های پولی و مالی تحت نظام‌های مختلف ارزی ۲۵۷
استفاده از سیاست‌های مختلط برای رسیدن به توازن داخلی و خارجی ۲۶۰
تست‌های آخر فصل ۲۶۳
پاسخ تست‌های آخر فصل ۲۶۹
سوالات تألیفی ۲۷۷
پاسخ سوالات تألیفی ۲۷۸
خلاصه کتاب ۲۷۹
منابع و مآخذ ۲۸۰

فصل اول

حساب تراز پرداختها

عناوین اصلی

- مقدمه
- بدهکاران و بستانکاران در حسابداری تراز پرداخت‌ها (اصول حسابداری تراز پرداخت‌ها)
- دیدگاه تسویه رسمی official settlements balance
- روش دوم در حسابداری تراز پرداخت‌ها
- ترازهای حسابداری

فصل اول

حساب تراز پرداخت‌ها

مقدمه

امروزه تمامی کشورها با شبکه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی پیچیده‌ای به یکدیگر مرتبط هستند. اقتصاد بین‌الملل در واقع به بررسی روابط اقتصادی بین کشورها می‌پردازد و چگونگی ایجاد این روابط و کاربردهای سیاسی آنها را نیز مورد بررسی قرار می‌دهد.

گرچه همواره سایه و اثر روابط سیاسی و اجتماعی و فرهنگی و مذهبی بر روی روابط اقتصادی بین کشورها را به سهولت می‌توان مشاهده نمود ولی باید توجه داشت که هر یک از کشورهای جهان از راه‌های مختلفی می‌توانند روابط اقتصادی خود را تنظیم نمایند. – مثلاً از طریق تجارت کالا و جریان سرمایه، که هر یکی پیامدهای خاص خود را دارند – کشورها می‌توانند به نوعی روابط اقتصادی بین خود را تنظیم نمایند.

اقتصاد بین‌الملل از دو جنبه اقتصاد خرد و اقتصاد کلان، مورد بررسی قرار می‌گیرد. از نظر اقتصاد خرد، آن دسته از مسائل که به تجارت کالاها و خدمات مربوط می‌شود، تحت عنوان نظریه‌های خالص تجارت و سیاست‌های بازرگانی مورد بررسی قرار می‌گیرد که به آنها نظریات تجارت بین‌الملل می‌گویند. در واقع در تجارت بین‌الملل ما درگیر مسائل پولی بین کشورها نمی‌شویم و تنها به بررسی جنبه‌های واقعی تحرک کالاها و خدمات می‌پردازیم و از دیگر ویژگی‌های تجارت بین‌الملل این است که پایه اقتصاد خردی دارد و همانگونه که می‌دانیم اقتصاد خرد اصولا یک علم رفتار شناسانه است و راجع به بهینه‌یابی رفتارهای بنگاه‌ها و خانوارها بحث می‌کند همچنین اصولاً پیش فرض اقتصاد خرد این است که ما در اشتغال کامل قرار داریم و لذا بر همین اساس ما بر روی مرز منحنی امکانات تولیدی قرار داریم و لذا مکانیسم قیمت‌های نسبی یا $\frac{P_x}{P_y}$ راهگشای ما در تجارت بین‌الملل خواهد بود. اما اصولاً اقتصاد کلان یک علم پدیدار شناسانه است به عبارت دیگر اقتصاد کلان روابط بین متغیرهای اقتصادی را برای ما تبیین می‌کند و البته در اقتصاد کلان اصولاً پیش فرض اشتغال کامل کنار گذاشته می‌شود بلکه همواره ما سعی در رسیدن به اشتغال کامل را داریم. مالیه بین‌الملل نیز اصولاً از شاخه‌های اقتصاد کلان است. به عبارت دیگر از نظر اقتصاد کلان، آن دسته از مسائل که به جریان بین‌المللی پولی بین کشورها مرتبط می‌شود (مثل سازوکار تعدیل تراز پرداخت‌ها، حرکت سرمایه، ماهیت پرداخت‌های بین‌المللی و نظام‌های بین‌المللی پول)، مورد مطالعه قرار می‌گیرد که به آن مالیه بین‌الملل می‌گویند. به هرحال در این کتاب ما به جنبه‌های پولی اقتصاد و بین‌الملل و تراز پرداختها که مرسوم به مالیهٔ بین‌الملل است می‌پردازیم.

معمولاً در تحلیل روابط اقتصاد بین‌الملل، به دو مفهوم متمایز از تراز پرداخت‌ها بر می‌خوریم:

۱- تراز پرداخت‌ها از دید حسابداری، ثبت مبادلات ساکنین یک کشور با ساکنین سایر کشورها در یک دوره زمانی را در نظر می‌گیرد. بنابراین می‌توان گفت که تراز پرداخت‌ها در واقع نوعی ثبت تاریخی از خرید و فروش کالاها و خدمات و دارایی‌ها است. روند در این ارقام در واقع کمکی است برای پیش بینی حرکت آینده تراز پرداخت‌ها.

۲- در مقابل، تراز پرداخت‌ها در بازار به بررسی تراز پرداخت‌ها در یک زمان مشخص تمرکز دارد و به موازنه یا عدم موازنه تراز پرداخت‌ها می‌پردازد.

در این قسمت به جهت سهولت در فهم و درک بهتر ادامه مطالب، به معرفی برخی از مفاهیم کلیدی و محوری مالیه بین‌الملل می‌پردازیم.

اقتصاد باز[1]: به اقتصادهایی اقتصاد باز گفته می‌شود که در تجارت کالاها و خدمات با سایر کشورها وارد شده و جریان ورود سرمایه به کشور یا خروج سرمایه از آن کشور را تجربه می‌کنند. امروزه تقریباً اقتصاد همه کشورها یک اقتصاد باز محسوب می‌شود. البته «درجه باز بودن» کشورها با یکدیگر متفاوت است.

حساب جاری[2]: این حساب مبادله کالاها و خدمات یعنی صادرات و واردات و دریافت‌ها و پرداخت‌های مربوط به درآمد سرمایه‌گذاری و نیز پرداخت‌های انتقالی شهروندان داخلی به خارجیان و یا پرداخت‌های انتقالی خارجیان به شهروندان داخلی در این حساب ثبت می‌شود.

در واقع این حساب صرفاً داد و ستد کالاها و خدمات با خارجیان را ثبت می‌کند. این حساب در واقع انواع جریان‌هایی که برای محصول و درآمد جاری مهم و با آن مرتبط است را ثبت می‌کند. همانگونه که در محاسبه GDP خرید و فروش انواع دارایی‌ها منظور نمی‌شود،در اینجا نیز خرید و فروش دارایی‌های خارجی در حساب جاری ثبت نمی‌شود. نکته مهم و قابل ذکر این است که خدمات در حساب جاری شامل کرایه[3]، پرداخت‌های مربوط به حق امتیازها[4]، پرداخت‌های بهره‌ای، خالص درآمد سرمایه‌گذاری از خارج و بهره و سود مربوط به دارایی‌های کشور در خارج منهای درآمدی که خارجیان از بابت نگهداری دارایی‌های کشور کسب می‌کنند، است. پرداخت‌های انتقالی نیز شامل بخشش[5]، هدیه[6] و پول فرستادن[7] است.

حساب سرمایه[8]: این حساب جریانات سرمایه[9] را ثبت می‌کند که شامل خرید و فروش دارایی‌های خارجی توسط شهروندان داخلی و خرید و فروش دارایی‌های داخلی توسط شهروندان خارجی است.

منظور از دارایی، سهام، اوراق قرضه، زمین و امثال آنهاست.

1- Open economy
2- Current account
3- Freight
4- Royalty payments
5- Grant
6- Gift
7- Remittance
8- Capital account
9- Capital flows

مازاد حساب سرمایه[1] (جریان خالص ورود سرمایه) وقتی به وجود می‌آید که دریافتی‌های یک کشور از ناحیه فروش سهام، اوراق قرضه، زمین، سپرده‌های بانکی و سایر دارایی‌ها به خارجیان بیشتر از پرداخت‌های آن کشور برای خرید دارایی‌های خارجی باشد.

به عبارت دیگر می‌توان گفت که خروج سرمایه از کشور، شامل مواردی مثل خرید سهام یا اوراق قرضه کشورهای خارجی و یا خرید زمین در خارج از کشور و یا سپرده‌گذاری پولی (کوتاه مدت یا بلند مدت) در خارج و یا به طور کلی هر گونه خرید دارایی‌های خارجی توسط شهروندان داخلی، می‌باشد و در سمت راست حساب سرمایه ثبت می‌شود و باعث بدهکار شدن حساب سرمایه می‌گردد. اصولاً تعادل جریان سرمایه خارجی در جایی محقق می‌شود که تفاوت نرخ‌های بهره داخلی و خارجی با رشد انتظاری نرخ ارز برابر باشد.

از طرفی ورود سرمایه به کشور شامل مواردی مثل خرید دارایی‌های کشور ما یا کشور داخلی توسط خارجیان که منجر به وارد شدن سرمایه خارجیان به کشور داخلی ما می‌گردد، است. مثلا خرید اوراق قرضه یا سهام شرکت‌های کشور داخلی ما (ایران) توسط افراد خارجی و یا خرید زمین در کشور داخلی ما توسط خارجیان و یا سپرده‌گذاری خارجیان در بانک‌های کشور داخلی ما که هر یک موجب وارد شدن سرمایه به کشور داخلی ما می‌گردد، در سمت چپ حساب سرمایه ثبت می‌شود و به نوعی باعث بستانکار شدن حساب سرمایه می‌گردد.

تراز پرداخت‌ها[2]: این حساب در واقع معاملات بین‌المللی یک ملت یا یک کشور را ثبت می‌کند و شامل ۵ حساب می‌باشد که در بعد به شرح آنها می‌پردازیم.

کسری حساب جاری[3]: به وضعیتی گفته می‌شود که مجموع ارزش کالاها و خدمات صادر شده به خارج، درآمد سرمایه‌گذاری در خارج و پرداخت‌های انتقالی خارجیان به شهروندان داخلی کمتر از مجموع ارزش کالاها و خدمات وارد شده به کشور، درآمد سرمایه‌گذاری خارجیان در داخل و پرداخت‌های انتقالی به خارجیان باشد.

به طور کلی یک کسری در حساب جاری یا با مازاد حساب سرمایه (قرض گرفتن خالص از بنگاه‌های خارجی، خانوارهای خارجی و دولت‌های خارجی) تأمین می‌شود و یا با وام گرفتن از بانک‌های مرکزی خارجی (به عنوان کسری تراز پرداخت‌ها) جبران می‌گردد.

لازم به توضیح است که قاعده ثبت در مورد حساب جاری به این صورت است که در سمت راست این حساب یا در ستون بدهکار، کلیه مواردی که سبب پرداخت به خارجیان گردد ثبت می‌گردد و بالعکس در سمت راست یا ستون بستانکار، کلیه مواردی که باعث دریافت از خارجیان گردد، ثبت می‌گردد. در واقع و به طور کلی می‌توان گفت که یک قاعده ساده حساب تراز پرداخت‌ها این است که هر معامله‌ای که موجب پرداخت شهروندان کشور داخلی به خارجیان شود در واقع یک فقره کاهش در حساب مذکور تلقی می‌شود.

⊖ بدهکار	حساب جاری	بستانکار ⊕
واردات کالاها و خدمات (اسمی)		صادرات کالاها و خدمات (اسمی)

1- Capital account surplus
2- Balance of payments
3-Current account deficit

در واقع کشوری که با کسری حساب جاری مواجه است به طور خودکار بدهی‌اش به بخش‌های خصوصی خارجی، دولت‌های خارجی یا بانک‌های مرکزی خارجی افزایش می‌یابد.

در مقابل کشوری که مازاد حساب جاری پیدا می‌کند یا بدهی‌های خارجی‌اش کاهش می‌یابد و یا اینکه مازاد خالص سرمایه‌گذاری‌اش افزایش می‌یابد.

بنابراین وقتی کشوری مازاد حساب جاری دارد، موجب بهبود موقعیت سرمایه‌گذاری خالص بین‌المللی آن کشور می‌شود. به عبارت دیگر می‌توان گفت که وضعیت حساب جاری موقعیت سرمایه‌گذاری خالص بین‌المللی[1] کشور (به عنوان تفاوت میان دارایی‌های خارجی خریداری شده توسط شهروندان داخلی و دارایی‌های داخلی خریداری شده توسط شهروندان خارجی) را نشان می‌دهد.

حساب سرمایه: در این حساب نقل و انتقال سرمایه (دارایی‌های سرمایه‌ای) ثبت می‌گردد به طور کلی می‌توان گفت که در حساب سرمایه، نقل و انتقال دارایی‌ها ثبت می‌گردد. قاعده ثبت در مورد حساب سرمایه به این صورت است که در سمت راست یا ستون بدهکار، مواردی ثبت می‌گردد که سبب پرداخت به خارجیان می‌گردد و بالعکس در سمت چپ یا ستون بستانکار، کلیه مواردی ثبت می‌گردد که باعث دریافت از خارجیان می‌گردد.

⊖ بدهکار	حساب سرمایه	بستانکار ⊕
خروج سرمایه		ورود سرمایه

تراز تجاری[2]: این حساب صرفا مبادله کالاها با کشورهای دیگر را ثبت می‌کند. لذا زمانی که مبادله خدمات و پرداخت‌های انتقالی را هم به آن اضافه می‌کنیم به حساب جاری دست می‌یابیم.

همانگونه که در قبل توضیح داده شد، اگر حساب جاری یک کشور با کسری مواجه باشد، یا از طریق مازاد حساب سرمایه تأمین می‌گردد و یا اینکه از طریق کسری تراز پرداخت‌ها (یعنی از طریق وام گرفتن از بانک‌های مرکزی خارجی)، اما در بعضی از متون مالیه بین‌الملل یا برخی از متون اقتصاد کلان گفته می‌شود که اگر کشوری با کسری حساب جاری مواجه باشد یا از طریق مازاد حساب سرمایه تأمین می‌شود و یا اینکه از طریق پرداخت از ذخایر رسمی[3] بانک مرکزی خود آن کشور تأمین گردد، به طوری که کاهش در ذخایر رسمی بانک مرکزی به معنای کسری تراز پرداخت‌ها و افزایش در آن به مثابه مازاد تراز پرداخت‌ها تلقی می‌گردد. باید توجه داشت که اگر بانک‌های مرکزی ذخایر کافی برای تأمین کسری حساب جاری نداشته باشند و مازاد حساب سرمایه هم برای تأمین کسری مذکور کافی نباشد، آنگاه باید از بانک‌های مرکزی خارجی وام گرفت.

بنابراین ممکن است که یک کشور کسری حساب جاری داشته باشد ولی در عین حال مازاد تراز پرداخت‌ها هم داشته باشد. همچنین ممکن است کشوری کسری حساب جاری داشته باشد و حساب سرمایه‌اش صفر باشد ولی معادل کسری جاری کسری تراز پرداخت‌ها داشته باشد.

کسری در حساب جاری ممکن است کسری جریانی[4] باشد و یا اینکه ممکن است کسری انباره‌ای[5] باشد.

1- Net international investment position
2- Trade balance
3- Official reserves
4- Flow deficit
5- Stock deficit

کسری جریانی یعنی تفاوت میان دریافتی‌های از خارج بابت صادرات کالاها و خدمات و پرداخت‌های انتقالی به خارجی‌ها در طول زمان رو به افزایش است، یعنی وضعیت کشور به گونه‌ای است که رقابت پذیری کالاهای داخلی در سطح بین‌المللی رو به کاهش است. اما کسری انباره به این معناست که کشور به خاطر شرایط خاص مقطعی، در یک دوره با کسری حساب جاری مواجه شده است و با برطرف شدن موانع که ماهیت مقطعی دارند، دوباره تراز تجاری برقرار می‌شود.

مازاد حساب جاری نیز یا مازاد انباره‌ای است[1] یا مازاد جریانی[2]. برای حساب سرمایه نیز چنین تقسیم بندی وجود دارد که توجه به تفاوت این ۲ مفهوم ما را در درک مسائل اقتصاد کلان باز و تعادل حساب‌های خارجی کمک شایانی می‌نماید.

بدهکاران و بستانکاران در حسابداری تراز پرداخت‌ها (اصول حسابداری تراز پرداخت‌ها)

به طور کلی در دنبال نمودن معاملات یک ساله مقرر، یک حسابدار تراز پرداخت‌ها روش‌های دلخواه مختلفی را به کار می‌گیرد. اما ما در این جا در قسمت اول روش حسابداری تراز پرداخت‌ها را بر طبق روش کتاب مالیه بین‌الملل دنیس اپل یارد و آلفرد فیلد و در قسمت دوم روش کتاب مالیه بین‌الملل سالواتوره را مطرح می‌کنیم تا درک بهتری راجع به موضوع عاید دانشجویان گرامی گردد. باید توجه داشت که حسابداری تراز پرداخت‌ها از نوع حسابداری دو طرفه یا حسابداری دوبل است.

روش اول در حسابداری تراز پرداخت‌ها (بر طبق روش کتاب دنیس اپل یارد و آلفرد فیلد)

بر طبق این روش انواع حساب‌های تراز پرداخت‌ها در ۵ مورد به شرح ذیل خلاصه می‌شود که آنها را به ترتیب با شماره‌های یونانی V, IV, III, II, I نشان می‌دهیم:

I: حساب جاری که خود حساب جاری در برگیرنده دو حساب ۱) حساب کالا ۲) حساب خدمات است.

II: حساب انتقالات بلاعوض (هدایا) یا حساب پرداخت‌های انتقالی یک طرفه که این حساب نیز شامل ۲ قسمت ۱) حساب کالاها ۲) حساب خدمات می‌باشد.

III: حساب سرمایه بلند مدت.

IV: حساب سرمایه خصوصی کوتاه مدت.

V: حساب سرمایه رسمی کوتاه مدت یا حساب ذخایر رسمی.

به عنوان یک قاعده کلی، اقلام بدهکار در حساب تراز پرداخت‌ها منعکس کننده معاملاتی است که منتهی به پرداخت خروجی از کشور یا پرداخت ارز به خارجیان گردد. بنابراین واردات، هدایا به خارجیان و سرمایه‌گذاری‌هایی که توسط اشخاص داخلی در کشورهای خارجی انجام می‌گیرد، جزء اقلام بدهکار می‌باشد. بر حسب قرارداد، اقلام بدهکار با یک علامت منفی توسط حسابدار تراز پرداخت‌ها ثبت می‌گردد. از سوی دیگر، اقلام بستانکار در حساب‌های تراز پرداخت‌ها منعکس‌کننده معاملاتی هستند که منجر به ورود ارز به کشور می‌شوند که برخی از این اقلام عبارتند از: صادرات کالا و خدمات، انواع هدایای شهروندان خارجی به شهروندان داخلی، سرمایه‌گذاری‌های خارجی در داخل کشور (در کشور داخلی).

1- Stock surplus

2- Flow surplus

بر حسب قرارداد کلیه اقلامی که منجر به ورود ارز به داخل کشور می‌شوند با علامت مثبت ثبت می‌گردند. لازم به توضیح است که منظور از کشور داخلی یا داخل کشور همان کشور ما یا کشوری است که در مورد ثبت و تراز پرداخت‌های آن کشور بحث می‌کنیم.

اما در مورد حساب شماره III یعنی حساب سرمایه بلند مدت که در قبل به آن اشاره گردید قاعده ثبت خاصی به صورت زیر وجود دارد:

الف) به طور کلی افزایش در دارایی‌های بلند مدت خارجی که در تملک شهروندان خصوصی و دولت کشور داخلی است، یک قلم بدهکار محسوب می‌شود.

ب) کاهش در دارایی‌های بلند مدت خارجی که در تملک شهروندان خصوصی و دولت کشور داخلی است، یک قلم بستانکار محسوب می‌شود.

ج) کاهش در دارایی‌های بلند مدت داخلی که در تملک شهروندان و دولت‌های خارجی است، به عنوان یک قلم بدهکار محسوب می‌شود.

د) افزایش در دارایی‌های بلند مدت داخلی که در تملک شهروندان و دولت‌های خارجی است، به عنوان یک قلم بستانکار محسوب می‌شود.

همچنین در مورد حساب شماره IV نیز قاعده ثبتی همانند حساب شماره III وجود دارد که به صورت زیر می‌باشد:

الف) افزایش در دارایی‌های کوتاه مدت خارجی که در تملک شهروندان خصوصی کشور داخلی است، یک قلم بدهکار محسوب می‌شود.

ب) کاهش در دارایی‌های کوتاه مدت خارجی که در تملک شهروندان خصوصی کشور داخلی است به عنوان یک قلم بستانکار محسوب می‌شود.

ج) کاهش در دارایی‌های کوتاه مدت داخلی که در تملک شهروندان خصوصی کشورهای خارجی است، به عنوان یک قلم بدهکار محسوب می‌گردد.

د) افزایش در دارایی‌های کوتاه مدت داخلی که در تملک شهروندان خصوصی کشور خارجی است، به عنوان یک قلم بستانکار محسوب می‌شود.

همچنین در مورد حساب شماره V حساب سرمایه رسمی کوتاه مدت یا حساب ذخایر رسمی قاعده ثبتی به شرح ذیل وجود دارد:

الف) افزایش در دارایی‌های کوتاه مدت خارجی که در تملک دولت یا مقامات رسمی پولی داخلی قرار دارد، به عنوان یک قلم بدهکار در این حساب محسوب می‌شود.

ب) کاهش در دارایی‌های کوتاه مدت خارجی که در تملک دولت یا مقامات رسمی پولی داخلی است، به عنوان یک قلم بستانکار محسوب می‌شود.

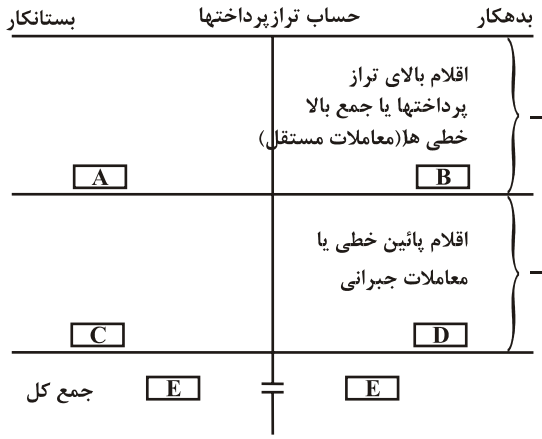
ج) کاهش در دارایی‌های کوتاه مدت داخلی که در تملک دولت یا مقامات رسمی پولی خارجی است، به عنوان یک قلم بدهکار در این حساب ثبت می‌گردد.

د) افزایش در دارایی‌های کوتاه مدت داخلی که در تملک دولت یا مقامات رسمی پولی خارجی است، به عنوان یک قلم بستانکار در این حساب ثبت می‌گردد.

اما چند نکته مهم در این زمینه به شرح ذیل می‌باشد:

۱- هر مبادله‌ای که منجر به ورود ارز شود باعث می‌گردد که یکی از ۴ حساب I یا II یا III یـا IV بـستانکار شـده و در عوض حساب شماره V بدهکار شود و بالعکس هر مبادله‌ای که منجر به خروج ارز از کشور گردد باعث می‌گردد کـه یکی از حساب‌های I یا II یا III یا IV بدهکار و در عوض حساب شماره V بستانکار شود.

۲- حساب تراز پرداخت‌ها اصولاً حسابی شبیه حساب زیر می‌باشد:

به حساب‌های I و II و III و IV که در قبل بـه توضـیح آنها پرداختیم اصطلاحاً اقلام بالای تـراز پرداخـت‌هـا یـا جمع بالا خط در تراز پرداخت‌ها می‌گویند.

همچنین به حساب شماره V، معاملات جبرانی یا جمـع پایین خطی‌ها می‌گویند.

حال یک سوال مهم و اصلی مطرح می‌شود و آن این است که با توجـه بـه اینکـه حـسابداری تـراز پرداخـت‌هـا از نـوع حسابداری ۲ طرفه یا دوبل است و مجموع دو طرف بدهکار و بستانکار این حساب در نهایت برابر صفر می‌شود (زیرا بـه ازای هر قلم بدهکار در یکی از چهار حساب I و II و III و IV یا اقلام بالا خطی در تراز پرداخت‌ها یک قلـم بـستانکار در حـساب شماره V یا اقلام زیر خطی در تراز پرداخت‌ها داریم و بالعکس) پس با توجه به موارد فوق مفهـوم کـسری یـا مـازاد در تـراز پرداخت‌ها چیست؟

اصولاً بر مبنای یک روش که موسوم به روش مید است، تمامی داد و ستدها به خودی خود مقصود نیستند، بلکه برخـی از آنها به علت اینکه مطلوبیت ما را افزایش می‌دهند انجام می‌شوند، ولی برخی دیگر از حساب‌ها تنها به جهت تـأمین مـالی نمودن و تسویه سایر حساب‌ها به منظور متعادل (balance) نمودن تراز پرداخت‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند.

بر طبق نظر مید اگر ما در تراز پرداخت‌ها یک خط فرضی بکشیم و یکسری از اقـلام (items) را بـالای ایـن خـط قـرار دهیم (به همان صورت که ما در نمودار بالا صفحه قبل انجام دادیم) آنگاه در این نوع از تقسیم بندی اقلام بالای خط در تراز پرداخت‌ها، نشان دهنده معاملات مستقل هستند، در واقع معاملات مستقل، معاملاتی هستند که به خودی خود یا ذاتاً بـرای ما دارای ارزش و مطلوبیت هستند.

ولی در عوض اقلام پایین خطی در تراز پرداخت‌ها که عمدتاً و اصولاً شامل تنها حـساب شـماره V یـا حـساب سـرمایه رسمی کوتاه مدت (حساب ذخایر رسمی) است صرفاً برای تسویه و تأمین مالی نمودن در جهت متعـادل (balance) نمـودن تراز پرداخت‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد و خود فی نفسه و ذاتاً برای ما مطلوبیت ایجاد نمی‌کند که به این نوع از معـاملات اصطلاحاً معاملات جبرانی می‌گویند.

به طور مثال اگر در نمودار تراز پرداخت‌ها در صفحه قبل جمع اقلام بالا خطی در سمت راست یا ستون بدهکار بیـشتر از ستون بستانکار آنها شود یا داشته باشیم $B > A$ حال به جهت اینکه در نهایت در تراز پرداخت‌ها جمـع سـتون بـدهکار و

بستانکار با هم برابر است یا هموار داریم (E = E) لذا در قسمت اقلام پایین خطی در تراز پرداخت‌ها حتماً باید ستون بستانکار (سمت چپ) بیشتر از ستون بدهکار شود یا باید داشته باشیم C > D.

لذا بخش اقلام پایین خطی در تراز پرداخت‌ها تنها برای تسویه و تأمین مالی در جهت تعادل بخشیدن به تراز پرداخت‌ها به کار گرفته می‌شود و عکس مقدار تراز پرداخت‌ها است.

باید توجه داشت که محاسبه به روش مید بسیار پیچیده و یا نشدنی است زیرا تشخیص اینکه یک صادرکننده (یا واردکننده) یک کالای خاص را به قصد تجارت صادر نموده است یا به قصد تأمین مالی نمودن (تسویه سایر معاملات) بسیار پیچیده و نشدنی است لذا بعد از آن دیده موازنه اساسی (basic balance) مطرح گردید. لذا در مجموع منظور ما از کسری تراز پرداختها در واقع همان کسری و مانده بدهکار اقلام بالای خطی تراز پرداخت‌ها یا جمع معاملات مستقل که مربوط به حساب‌های I و II و III و IV است می‌باشد، به طوری که اگر اقلام بالا خطی در تراز پرداخت‌ها، مانده بدهکار داشته باشد، کسری تراز پرداخت‌ها وجود خواهد داشت و بالعکس مازاد تراز پرداخت‌ها در واقع همان مازاد یا مانده بستانکار اقلام بالای خطی در تراز پرداخت‌ها یا جمع معاملات مستقل است.

به طور کلی عبارت اقلام مستقل در تراز پرداخت‌ها شامل معاملات اقتصادی بین‌المللی است که به هدف‌های اقتصادی معمول مانند حداکثر نمودن سود بنگاه‌های تولیدی و یا به حداکثر رساندن مطلوبیت اشخاص خصوصی توجه دارد (روش مید).

دیدگاه تسویه رسمی official settlements balance

براساس این دیدگاه معاملات مستقل که مربوط به اقلام بالای خطی در تراز پرداخت‌ها است، مستقل از وضعیت تراز پرداخت‌های یک کشور انجام می‌گیرد.

ولی عبارت اقلام جبرانی در تراز پرداخت‌ها، شامل معاملاتی است که به دلیل سایر فعالیت‌ها و معاملات در تراز پرداخت‌ها انجام می‌گیرد مانند تأمین مالی دولت و مقامات پولی در حساب شماره V.

لذا همانگونه که در قبل به آن اشاره گردید اگر یک خط فرضی بعد از ردیف‌های حساب‌های I و II و III و IV بکشیم، آنگاه تمامی اقلام (items) بالای این خط فرضی، جزء معاملات و اقلام مستقل تلقی می‌شوند. در واقع تمامی معاملات ثبت شده در حساب جاری و حساب سرمایه را معاملات مستقل[1] می‌گوئیم زیرا که این معاملات تنها با انگیزه تجارت و کسب سود انجام گرفته است (البته به غیر از پرداخت‌های انتقالی یک طرفه یا حساب انتقالات بلاعوض (هدایا)) و لذا معاملات مذکور در واقع مستقل از ملاحظات تراز پرداخت‌ها می‌باشد و همانطور که بیان گردید، اقلام مستقل را اقلام بالای خطی[2] در تراز پرداخت‌ها می‌گویند.

از سوی دیگر معاملات مربوط به حساب شماره V یا حساب سرمایه رسمی کوتاه مدت (حساب ذخایر رسمی) را معاملات تسویه‌ای (جبرانی) می‌نامیم که از آنها به اقلام زیر خطی[3] در تراز پرداخت‌ها نیز تعبیر می‌شود این معاملات اصولاً برای تراز نمودن و متعادل ساختن تراز پرداختها در جریان معاملات بین‌المللی، انجام می‌گیرد.

1- Autonomous transaction
2- Above the line items
3- Below the line items